

O JEZIKU RUDOLFA ŠTAJNERA (VII)

Podići se do stvaranja jezika

Duhovnonaučni jezik kao umetničko delo

Martina Maria Sam

Rudolf Štajner sledi u svojim jezičkim prikazivanjima druge ciljeve, nego što se to obično radi s jezikom. Njemu se nije radilo o tome, da misli obuće u lako razumljive reči, nije mu se radilo o tome, da brižljivo izradi uglačane fraze, nije mu se radilo o tome, da se samozaljubljeno igra s jezikom, nije mu se radilo o tome, da bude na glasu kao nekakav popularan pisac - njemu se radilo o nečem sasvim drugom: Njegova knjiga je trebalo da bude „*budilac* duhovnog života u čitaocu“,¹ „Njeno čitanje ne treba da bude puko čitanje, već treba da bude doživljavanje sa unutrašnjim potresima, napetostima i rešenjima“.²

On je bio savršeno svestan, koliko je teško, koliko je jedva otkupljiv taj zadatak, pisati na takav način, i ovako se on izjašnjava o svojoj borbi: „Ja znam, koliko je ono što sam dao u knjigama daleko udaljeno od toga, da kroz svoju unutrašnju snagu pokrene takvo doživljavanje u dušama koje čitaju. Ali takođe znam, koliko je kod svake stranice moja unutrašnja borba išla za tim, da se u tom pravcu ostvari što je više moguće.“³

I zatim on objašnjava dalje, šta je pokušao – i iz čega se može razumeti, što je na primer Herman Hese nalazio da je Štajnerov stil 'beskrvan':⁴ „Prema stilu ne opisujem tako, da se u rečenicama oseća moj subjektivni osećajni život. U pisanju prigušujem do suvoparnog, matematičkog stila ono što dolazi iz topline i dubokog osećaja. Ali, jedino *taj* stil može da postane budilac, jer čitalac mora u samom sebi da probudi toplinu i osećaj. On ove ne može u prigušenoj razboritosti da jednostavno prelije u sebe iz onoga koji opisuje.“⁵

Knjiga – jedna vrsta partiture

Čitav njegov trud išao je ka tome, da piše u takvom pravcu, da se bude podstaknut na sopstveno mišljenje: „Moja 'Tajna nauka' nema sadržaj za onoga, ko ne ide za tim, da je sâm obradi (izradi). Ona je u izvesnom smislu samo jedna partitura, i taj sadržaj se mora iz aktivne unutarnje delatnosti samostalno obraditi; tek tada se on ima. Time se pak kao posmatrač stiče ono, što je duhovni istraživač istražio, potom se stiče aktivno mišljenje, ono mišljenje koje zaranja u stvarnost, koje se spaja sa stvarnošću.“⁶

Sasvim slično karakteriše Rudolf Štajner takođe jedno od svojih drugih dela – što nam ukazuje na to, da opisani kvaliteti ne pripadaju samo pomenutim delima, već jesu kvaliteti svake prave duhovnonaučne literature: „Moja – 'Filozofija slobode' je mišljena tako, da se (čitalac) stranu po stranu mora latiti neposredne sopstvene misaone delatnosti, da je tako reći sâma knjiga samo neka vrsta partiture i da se ova partitura mora čitati u unutarnjoj misaonoj

delatnosti, da bi se neprestano iz te sposobnosti išlo dalje od misli do misli. Tako da se kod ove knjige uvek u potpunosti računa sa misaonom saradnjom čitaoca.“⁷

Iz ovog razloga branio se Rudolf Štajner od zahteva, da piše ’popularnije’: „Ja sam se uvek rogušio protiv toga, jer to upravo u suštini pripada tome kakva bi ona (dela) trebalo da budu, jer ona nisu popularna. Ako se to što se nudi u našoj duhovnonaučnoj literaturi ulije u svakojake rasplinute forme i ove se zatim [...] iznesu pred publiku, tako će se na jednoj strani samo služiti udobnosti, a na drugoj strani će se praviti nepodopštine. Jer uvek će nastati nepodopština, ako se pojavi težnja da se na lak način, bez misli postane duhovno ploden. Rad koji mi uspostavljamo, time što se učimo da razumemo nešto što je teško napisano, je neko unutarnje treniranje, jeste nešto što doprinosi tome da mi na pravilan način obrazujemo naš odnos prema duhovnom svetu.“⁸

Ako se ne razvije razumevanje za specijalnu a ipak duboko nužnu formu duhovnonaučnog prikazivanja, ako se ne upusti u ovaj unutarnji proces, u ovo „unutarnje treniranje“, tada se nalazi, kao Wolfgang El-Abd, da to prikazivanje nije naučno, i priželjkaju se „druge forme proveravanja“. ⁹ Ako se jezik Rudolfa Štajnera uzme na način, kako se inače čitaju ’naučna prikazivanja’, tako se traže definicije i povezuju čvrste sadržajne predstave sa rečima. Tačno to pak pokušava naravno da prevaziđe duhovni istraživač, on izbegava upotrebu definicija, upotrebu reči kao ’prometnih kovanica’.

Umetnički momenat u duhovnonaučnoj literaturi

Za kojim jezičkim sredstvima je posezao Rudolf Štajner u pojedinačnom, da bi podstakao unutarnju aktivnost čitaoca, bila je tema prethodnih članaka.¹⁰ Pri tome je moglo da postane jasno, da duhovni istraživač primenjuje jezik na jedan sasvim drugačiji, delom veoma neuobičajen način. Neobično je za modernu svest, u predavanjima se latiti gotovo zaboravljenih retoričkih sredstava kao što su govorno-ritmičko raščlanjavanje ili premeštanje glagola napred; neobično je to, karakterisati pojmove, umesto da se oni definišu; uvek u svesti držati to puko približavajuće govorenja sa upoređujućim formulacijama; neobično je to, koristiti koliko daleko je moguće do finog nijansiranja relativnu slobodu položaja reči, koju dozvoljava nemački jezik; umesto kompaktnih imeničnih konstrukcija, obrazovati kako se čini nezgodne sporedne rečenice koje ciljaju na glagol; glasovima dodeliti nov, centralni značaj; skrenuti pažnju na izvorna značenja reči, slušati kroz njihove kretnje; tablu ne koristiti samo u didaktičke svrhe, već dozvoliti da nastanu ’misaone slike’ i druga sredstva.

Pri tome dolazi u obzir još nešto, što Rudolf Štajner u uvodno citiranim mestima predavanja izražava u jednom interesantnom poređenju: On naziva kako ’Filozofiju slobode’ tako i ’Tajnu nauku’ ’partiture’. Slika koja govori! Jedna partitura je pisano utvrđivanje nekog (tonskog, zvučnog) dela, koje tek kroz sopstvenu, aktuelnu interpretaciju iznova može da zazvuči. Jedna partitura sjedinjuje pojedinačne glasove – tek u ’kompoziciji’, u sazvučju

mnogo glasova do harmonije, do cele zvučne slike, nastaje ono pravo. Jedna partitura je *umetničko delo, organska celina*, u kojoj se svaka pojedinačnost nalazi sa nužnošću na određenom mestu i nije proizvoljno zamenljiva. Sve to se takođe odnosi na stilska nastojanja Rudolfa Štajnera: „Šta se tu htelo, jeste u sebi takva organska celina, da sebe samu u jeziku postepeno mora da izrazi neka neophodnost forme, kao što se u donjem, mekom delu uha izražava neophodnost forme, kao što to ne može biti drugačije ni s obzirom na celog čovek.“¹¹

I kao kod partiture doživljava čitalac neko *dešavanje u vremenu* – doživljava napetosti i rešenja, dramatične tokove, izgradnju slika i onda ponovo njihovo razlaganje – što se spaja u jedno celokupno umetničko delo, u neku vrstu 'tabloa duše' i time na izvestan način mora postati vidljivo.

Poređenje s partiturom je sve drugo nego slučajno: Pisati neko duhovnonaučno delo, držati neko duhovnonaučno predavanje, je *uvek* umetnički događaj! I kao kod svakog umetničkog dela, kao kod svakog poetskog dela, *sadržaj i forma* su jedno: „Svaka takva rečenica je jedno rođenje..., pošto ona treba da bude doživljena unutarnje, duševno, ne puko kao misao, već kao neposredna forma“. Ko hoće da u ovom smislu piše duhovnonaučna dela, to „ne može da radi bez umetnički delujućeg smisla za jezik“.¹²

To je dublja tajna duhovnonaučne literature! Ona je naučna, time što u podsticanju sopstvene delatnosti, u samostalnom naknadnom izvršavanju obećava doživljaj uvida; ona je u isto vreme pak i umetnička, time što se forma i sadržaj poklapaju. Ona nije neko sadržinsko saopštavanje istina, nego se doživljaj istine konstituiše u i sa (jezičkom) formom, u kojoj ona biva saopštена – ona (duhovnonaučna literatura) je neodvojiva od nje (forme).¹³ I stoga za pravo duhovnonaučno prikazivanje važi isto to što su Gete, Žan Pol i Hofmanštal tako prodorno naglasili u vezi pesničke tvorevine: „da se tu radi o specifičnoj istini pesničke tvorevine odnosno umetnosti, koja se može iskusiti samo u doživljaju umetničkog oblika i oblikovanja, ali ne bi kao misao ili učenje mogla da bude apstrahovana“.¹⁴ U ovom smislu je Rudolf Štajner pri sastavljanju svojih dela baratao donekle s 'pesničkim konceptom' prikazivanja. Ono dakle ne želi da bude 'poetično' u smislu, kako mu to pripisuje Peter Petersen,¹⁵ već mu je umetnički momenat tako reći urođen od početka.

Premestiti se u izvornu tačku nastanka jezika

Ovde pak dolazi u obzir još nešto sledeće, što Rudolf Štajner uvek iznova napominje. Duhovni naučnik može da oblikuje umetnički samo ako mu uspe „da se podigne do stvaranja jezika“.¹⁶ On mora probuditi u sebi, „time što dovede do čutanja ono što inače živi u jeziku – moć predstavljanja i moć sećanja – [...] same jezičko-stvaralačke snage, one stvaralačke snage koje su bile delatne na razvoju čovečanstva, kada je nastao jezik. Vidilac mora da se prenese u duševno raspoloženje, kada je nastao jezik, mora da razvije dvostruku delatnost, unutrašnje da oblikuje spiritualno koje je gledao, i da

(spoljašnje) zaroni u duh oblikovanja govora tako, da bude sposoban da obe (delatnosti) poveže jednu s drugom.“¹⁷ Kako se to sebi ima predstaviti, postaje jasno u sledećem iskazu: „On (vidilac) dolazi postepeno na to, da se prenese natrag u jezičko-stvaralački duh, koji je vladao, pre nego što je nastao bilo koji jezik, da se ponovo uživi u glasove, u glasovnog geniusa, da sa svojom čudi uroni u to. On vidi, kako se zatvara jedan vokal, kako jedan vokal ubrzo utiče u ovaj ili onaj jezik. Da bi se preneo natrag u jezičko-stvaralačko raspoloženje pre svega svog naroda, vidiocu je potrebno, da se više izrazi kroz Kako nego kroz Šta.“¹⁸

Ovo je pobuđujuće: Duhovni istraživač se mora podići unutra u jezičko-stvaralačku sferu, on mora – kao u pesničkoj tvorevini – da nađe put natrag do izvorne tačke, gde se prvo obrazuje jezik. Počev odатle može se naknadno pratiti, da on mora da napusti to što se kači za jezik od fizičkih reminiscencija, predstava i asocijacija. On tako reći mora jezik iznova da obrazuje, on mora njemu ponovo da dâ duh, koji mu je oduzela kako svakodnevna tako i naučna konvencija, inflacijska i nepomišljena upotreba jezika. Tako on dospeva do sfere, gde obrazovanje reči opet ima *pun smisao*, gde je kretnja koja se izražava u oblikovanju glasova ponovo jedno sa smisлом, sa duhovnom supstancom, sa duhovnom praslikom. Tamo jezik postaje tako reći opet magičan, on više nije samo 'prometna kovanica', on više ne živi samo u intelektualnoj sferi značenja odnosno informacije, već se on pojavljuje iznova zasićen duševnim osećajem i stvaralačkom snagom, delotvornošću.

Dakle kod jezika koji je nastao iz ovako doživljene sfere radi se o jednom po kvalitetu sasvim drugačijem jeziku, u odnosu na taj dobro poznati koji imamo u svakodnevici. Tako se može razumeti, kada Rudolf Štajner kaže: „Zato je važno uvideti, da se reči vidioča moraju drugačije shvatati nego inače reči. Dok vidilac saopštava, on mora da se posluži jezikom, ali tako, da on to što je u jeziku stvaralački delatno, ponovo pusti da nastane, time što on ulazi u oblikotvorne snage jezika.“¹⁹

Budući događaj Praznika Duhova sa jezikom

Ako se ovo razumelo, tada se iz toga rasvetljava takođe neka druga, zagonetna napomena Rudolfa Štajnera. On naime napominje tu i tamo, da „duhovna nauka [...] ima u sebi osnovu da stvaralački stavi u pokret jezičke elemente. [...] I pred oči može da nam dođe neko vreme kao perspektiva, [...] kada će kroz to, što mi mislimo i predstavljamo u duhovnoj nauci, jezik postati stvaralački. Kao što je istina to, da će duhovna nauka jednom biti proširena preko cele Zemlje, tako je istina to, da će ona proizvesti jedan zajednički jezik, koji ne odgovara nijednom od sadašnjih jezika. [...] Jezik budućnosti pak nastaje time, što će čovek učiti da živi u glasu, kao što on može učiti da živi u boji. – Ako on uči da živi u glasu, tada glas rađa konfiguraciju, tako da čovek opet zadobija mogućnost, da iz duhovnog doživljavanja iznova stvari jedan jezik.“²⁰

Da smo mi još daleko, daleko udaljeni od ovog događaja Duhova, u to nema nikakve sumnje. Pa ipak je važno imati znanje o tome, jer se pravi put može

naći samo ako se vidi cilj pred sobom. „Ako se mi s obzirom na ponešto u duhovnoj nauci još nalazimo na početku, onda se s obzirom na ovo što je poslednje karakterisano još uvek ne nalazimo na početku. Ali mi moramo misliti na to, da bi smo u duši osetili svu važnost i to bitno duhovne nauke, da bi smo osetili da duhovna nauka u svom krilu nosi novo znanje, novu umetnost i štaviše novi jezik, jedan jezik, koji neće biti napravljen, nego će biti rođen.“²¹

Jezik prepustiti samom sebi, takvom kakav je danas, jezik tako reći pustiti da sâm misli za sebe – to više ne ide, to vodi u sferu protivnih moći, kako Rudolf Štajner neumorno opominje. Danas je neminovna emancipacija od jezika. Istovremeno se pak radi i o tome, iznova oploditi jezik: razvoj živih misli, imaginativnog mišljenja, uslovjava drugu vrstu jezika, neko približavanje jeziku na umetnički, sadoživljavajući način. To nije lako dostići, ali za to je učinjen početak, ako mi opet učimo da osećamo reči i da time obrazujemo jezičko osećanje i jezičku savest.²²

Posmatramo li kako je Rudolf Štajner kroz svoj život promenio svoj stil, primetićemo, da je on svojim sopstvenim putem u pogledu na jezik išao sve konsekventnije.²³ Ako se u ovom smislu bavimo njegovim jezikom, mi spoznajemo, da stvar nije u tome da ga imitiramo, nego u tome, da prodremo kroz forme, u koje je on ulio svoja saznanja, da razumemo njihov duh i iz ovoga potom razvijemo svoj sopstveni stil, koji je primeren duhovnom.

Članci su preuzeti iz časopisa 'Geteanum' br. 40, 41, 43, 44, 45, 47 i 50/2003.

O autorki:

Martina Maria Sam, rođena 1960. u Hornbahu, Odenvald, Nemačka. 1979–1981 studij sociologije i političkih nauka u Hajdelbergu. 1981–1986 studij euritmije i pedagogije na institutu za Valdorfsku pedagogiju Witten-Annen. 1987–1992 kao euritmistkinja delatna na Geteanumu. 1989–2000 rad na Izdanju Celokupnih Dela Rudolfa Štajnera. 1993–1999 studij istorije umetnosti, germanistike i istorije na univerzitetu u Bazelu; Licencijat sa jednim radom o crtežima na tabli Rudolfa Štajnera ('Slikoviti tragovi imaginacije', Dornah 2000). 1996–1998 urednica časopisa 'Geteanum'. Od 2000. vodi sekciju za lepe nauke na Slobodnoj visokoj školi za duhovnu nauku na Geteanumu, Dornah.

¹ ICD 28, XXXIII pog. str. 336 i dalje. (Wort 2006)

² Isto

³ Isto

⁴ Pogledaj prvi članak ovog niza.

⁵ Uporedi sa napomenom 1.

⁶ Predavanje od 4. maja 1920. u ICD 334, str. 244.

---

⁷ Predavanje od 3. oktobra 1920. u ICD 322, str. 111.

⁸ Predavanje od 12. septembra 1915. u ICD 253, str. 58.

⁹ Pogledaj prvi članak ovog niza.

¹⁰ 'Geteanum' brojevi 40, 41, 43, 44, 45, 47/2003.

¹¹ Predavanje od 12. oktobra 1921. u ICD 339, str. 40.

¹² Predavanje od 20. januara 1910. u ICD 59, str. 39.

¹³ Ovde se možemo setiti Paula Klea, koji je jednom napisao o svojoj umetničkoj težnji, kako mu je bilo stalo do toga da izgradi puteve u slici, tako da bi u umetničkom delu trebalo da bude doživljen proces oblikovanja (početak forme), a ne toliko ono do kraja oblikovano (kraj forme). (Pogledaj Jirg Špiler: *Paul Kle. Slikovito mišljenje*, Tom 2, Bazel, Štugart, 2. izdanje, 1964. str. 269).

¹⁴ Wolfgang Kajzer: *Istina pesnika*, Hamburg 1959. str. 52.

¹⁵ Svakako da se ovo razlikuje od 'pesničke tvorevine' u uobičajnom smislu. Duhovnonaučna prikazivanja u smislu Rudolfa Štajnera potrebaju drugačije odelo nego npr. lirska kazivanja, koja dolaze iz nekog sasvim drugog izvora.

¹⁶ Predavanje od 5. maja 1918. u ICD 271, str.178.

¹⁷ Predavanje od 6. maja 1918. u ICD 271, str. 202.

¹⁸ Predavanje od 1. juna 1918. u ICD 271, str.237.

¹⁹ Uporedi sa napomenom 14, str. 203.

²⁰ Predavanje od 25. oktobra 1914. u ICD 287, str. 72 i dalje.

²¹ Isto

²² Neki drugi aspekt nužnosti razvoja novog jezika, koji ovde može biti samo pomenut, jeste sporazumevanje sa mrtvima. Jezik, koji se koristi puko u skladu sa predstavama, nije vidljiv za mrtve. Stoga se ne može desiti ta toliko neophodna ispiracija živih kroz mrtve. Jezik prožet osećanjem, jezik koji se služi stilskim sredstvima prikazanim u prethodnim člancima, je naprotiv za mrtve razumljiv.

²³ Uporedi na to i Hajnc Cimerman:*Od gubitka jezika ka novom oblikotvornom svetu reči*, Dornah 2000, pog. III; isti autor: *Gramatika. Igra kretanja i forme.*, Dornah 1997, pog. VII; i Almut Bokemil: *Bajke u životu Rudolfa Štajnera, u 'Geteanum'* br. 45/1993.

S nemačkog preveo Siniša Nikolić

Martina Maria Sam